

3 когорти репресованих бандуристів

Рец. на: Силка О.З., Синявська Л.І. Бандури пісня недоспівана... або суспільний виклик Михайла Злобинця»: наукове видання. – Черкаси: видавець ФООП Гордієнко Є.І., 2017. – 246 с.

Національно-патріотична тематика наукових історичних досліджень значно актуалізувалися в сучасних кризових умовах. Російська агресія покликала до життя новий сплеск національного самоусвідомлення та осмислення власних культурних надбань. Тому звернення авторами рецензованого видання до проблеми українського бандурного мистецтва цілком відповідає сучасним викликам.

Творчість виконавців на бандурі протягом століть та й сьогодні залишається унікальним явищем українського соціокультурного середовища, однією із оригінальних візиток українців у світі. Більше того, бандурне мистецтво відображає складну панораму різноманітних тенденцій своєї епохи, тобто є транслятором історичної пам'яті. Воно репрезентує національну самобутність українців зі своєрідним віддзеркаленням української «картини світу», з притаманним їй морально-етичним характером. Бандуристи безумовно сприяли й збереженню традицій духовного життя народу, слугуючи показником національної ідентичності. Тому не дивно, що народні співці неодноразово потрапляли в опалу пануючих на українських землях імперій та ідеологій, фізично знищувались.

Так, встановлення в Україні більшовицького режиму зумовило витіснення або підміну традиційної бандури іншими інструментами (на кшталт балалайки чи гармошки) та цензуру репертуару співців. Згодом контроль перетворився на тотальне переслідування та репресії проти носіїв названої музичної традиції. Бандуристів звинувачували в керівництві або участі у «контрреволюційній націоналістичній організації».

Однією із жертв радянської репресивної машини став культурно-освітній діяч, поет, організатор і керівник ансамблю бандуристів, майстер

з виготовлення бандур, автор «Самовчителя гри на кобзі або бандурі», збірника творів для цього інструменту Михайло Злобинець (кобзар Домонтович). Незважаючи на те, що його особистість була досить популярною у культурно-освітніх колах України першої третини ХХ ст., постать Злобинця залишається малодослідженою, а його ім'я нині згадують лише побіжно, у контексті інших подій.

У зв'язку з цим книга членів Національної спілки краєзнавців України, доктора історичних наук, професора Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького Лариси Синявської та кандидата історичних наук, доцента Національного університету харчових технологій Оксани Силки «Бандури пісня недоспівана... або суспільний виклик Михайла Злобинця» має важливе пізнавальне та практичне значення. Автори унікального краєзнавчого дослідження на основі ретельного опрацювання значного масиву архівних документів (більшість яких вперше введено до наукового обігу), спогадів та інших джерел висвітлили життєвий шлях Михайла Злобинця.

Джерельною основою книги стали різноманітні, хоча і нечисельні за видовою та змістовною ознакою, документи. Залежно від походження, методу вивчення та форми відображення історичних реалій, слід виділити наступні види використаних джерел: неопубліковані архівні документи, які зберігаються у Державному архіві м. Києва, Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України, Центральному архіві міністерства оборони Російської Федерації та Державному архіві Черкаської області, матеріали особистого походження (спогади), звіти Золотоніського повітового земства Полтавської губернії, літературна спадщина

М. Злобинця, довідникові видання Полтавської губернії, агітаційні листівки громадсько-політичної організації «Українська Золотоніська Громада», секретарем якої був Михайло Олександрович (такі агітки зберігаються у Російській національній бібліотеці ім. М. Салтикова-Щедріна (м. Санкт-Петербург, Росія), примірники газети «Вільне слово» (м. Золотоноша), ініціатором випуску якої був М. Злобинець, матеріали Золотоніського та Домонтовського краєзнавчих музеїв, світлини з приватних архівів золотонісців.

Структура видання складається з: попереднього слова доктора історичних наук, професора, завідувача кафедри українознавства Національного університету харчових технологій Н. Левицької «Феномен українського кобзарства»; переліку основних дат життя М. Злобинця, біографічного нарису про його особу, бібліографії праць митця (1905–2012 рр.), часткової антології опублікованих студій та рецензій на них.

Слід наголосити, що автори, окрім спроби реконструкції життєвого, педагогічного, громадського та культурного життя М. Злобинця, вперше зібрали наявні тексти його музичної, педагогічної та науково-популярної спадщини (37 позицій). Підкреслимо, що переважна частина літературної спадщини М. Злобинця передруковується і подається у авторській редакції.

Позитивним, на нашу думку, є намагання авторів книги сприяти набуттю читачами комплексних знань із проблем суспільно-політичного та культурно-освітнього руху на Золотоніщині у період Національно-визвольних змагань через персоналістичний вимір. Так, Михайло Олександрович був не лише педагогом, письменником і кобзарем, а й активним громадським діячем доби Української революції 1917–1921 рр. Він очолював товариство «Просвіта», заснував газети «Вільне слово» та «Вісті «Просвіти». Поряд з мистецькою діяльністю Михайло Домонтович опублікував кілька політичних праць: про доцільність автономії України, про здобутки Французької революції, «Землякам малоросам од українців», «Нарис про Український рух в Золотоніському повіті» та інші. У його поезіях часто відстоювалися українські державницькі ідеали, а у репертуарі звучали пісні із сатирою на тогочасну судову систему. Неординарність постаті «інтелігентного кобзаря» звичайно не

могла не привернути увагу представників тоталітарної радянської системи. Вже наприкінці 1920-х років Михайла Олександровича незаконно репресували і незабаром стратили у засланні (1937 р.).

На нашу думку, представлене видання є оригінальною комплексною працею і важливим доробком у справу відновлення історичної справедливості щодо незаконно репресованих українських культурних і громадських діячів.

Безперечно позитивним моментом рецензованої роботи є авторські коментарі. Вони виглядають логічними і необхідними у сприйнятті та розумінні особливостей спадщини М. Злобинця.

Велике значення має ілюстративний матеріал – фотознімки та копії титульних сторінок видань Михайла Домонтовича. При цьому значну цінність мають, вміщені у виданні колективні фото, на яких можна побачити інших видатних громадських і політичних діячів, а також бандуристів першої третини ХХ ст. Вони містять додаткову інформацію для подальших наукових розвідок.

Пропоноване видання Л. Синявської та О. Силки є вдалою спробою узагальнення численних друкованих напрацювань М. Злобинця, бібліографічними засобами представити його багатий творчий доробок.

Звичайно, годі чекати, що рецензоване видання у повній мірі розкриває всі аспекти життя складної, глибокої та багатопланової особистості Михайла Олександровича. Так, автори уникли окремих аспектів щодо визначення й окреслення ролі культурних осередків Золотоноші, Домантова та Києва в процесі формування особистості М. Злобинця; висновків про вплив кобзарської та культурно-громадської діяльності М. Злобинця на суспільну свідомість тогочасного суспільства, принаймні золотоніського та історіографічних оцінок здобутків; М. Злобинця в сучасній російській історіографії, зокрема у частині поглядів на репресованих у 1930-ті роки українців.

Однак, зазначене не становить той компонент, без якого втрачається комплексне розуміння процесів формування та особливостей діяльності багатопланової постаті М. Злобинця.

Автори-укладачі планують розширювати та поглиблювати своє дослідження у кількох напрямках. По-перше, це ознайомлення наукового та громадського загалу із життям, громадською

діяльністю та творчими здобутками сестри Михайла Олександровича – Марії Олександрівни Злобинець, у заміжжі Лук'яненко (1891–1960 рр.). А це варто здійснити, бо вона, закінчивши жіночу гімназію в Золотоноші, вступила до приватного жіночого медичного інституту в Києві, згодом – до Київського інституту народної освіти, де спеціалізувалася з історії. Після Другої світової війни викладала математику в гімназії у таборі для переміщених осіб біля Мюнхена. З уст старших жінок з різних частин України, які перебували в таборах, записала казки, деякі з них опублікувала під назвою «Українські народні казки» (Новий Ульм, 1947). У 1948 р. переїхала в Сполучене Королівство і поселилася в північно-західній Англії. Спочатку жила в Престоні, а відтак у Рочдейлі. У 1949 р. ініціювала створення в Рочдейлі гуртка Організації Українських Жінок у Великій Британії (ОУЖ), і стала першою головою гуртка, який очолювала протягом трьох років. У співпраці з о. Юстином Гірняком і Антоном Лук'яненком, з червня 1950 р. до 1952 р. запровадила у власному домі перший у Сполученому Королівстві суботній український дитячий садок. У 1954–1955 рр. вона вже перша вчителька суботньої школи українознавства при відділі СУБ у Рочдейлі, проводила короткі курси для вихователек українських дитячих садків (1954 р. у Бері, 1957 р. в Рочдейлі), а також була автором допоміжних матеріалів з дошкільного виховання. На додаток до виховної роботи з дітьми, у 1952–1953 рр. в Рочдейлі читала лекції з історії України для дорослих студентів Інституту Заочного Навчання (заснованого Українським Вільним Університетом).

По-друге – це відновлення персонального списку тих золотонісців, які розділяли захоплення Михайла Олександровича грою зі співами

на бандурі. Адже на переконання сучасних музикознавців ансамбль М. Злобинця у 1920–1923 рр. досягнув значного мистецького рівня і виховав багато досвідчених бандуристів, які потім стали організаторами та керівниками самодіяльних колективів. На сьогодні О. Силка та Л. Синявська працюють над вивченням біографії одного із учнів М. Злобинця – Марка Васильовича Мішалова (1903–1995 рр.) – науковця, викладача, видавця, знавця бандурної музики і справи. Також маємо інформацію ще про одного учня М. Злобинця Павла Носяру, який після подій Другої світової війни проживав у Австралії, в Мельбурні.

Варто зазначити, що 7 вересня 2018 р. за рішенням конкурсної комісії з присудження Черкаської обласної краєзнавчої премії імені Михайла Максимовича рецензована монографія була визнана кращою у номінації праць колективних авторів. У свою чергу, О. Силка та Л. Синявська виступили ініціаторами встановлення меморіальної дошки Михайлу Злобинцю у м. Золотоноша Черкаської області, вшановуючи його внесок у розвиток кобзарського мистецтва та здобутки на педагогічній ниві.

Підсумовуючи стислий огляд даного видання, хотілося б ще раз наголосити, що воно є вагомим доробком у справі вивчення історії Золотоніщини в цілому, гарним поповненням біографістики України, вдалим з'ясуванням деяких малодосліджених аспектів бандуризнавства, а також принциповою конкретикою розкриття проблеми репресованих українських культурних та громадських діячів. Рецензована праця справляє позитивне враження і ретельністю підібраних документальних матеріалів, достовірністю та ґрунтовністю історико-біографічного нарису, а також вмільним оформленням.